

SULTAN BÂYEZİD II VE FRANÇESKO II GONZAGA

H. J. KISSLING

M ün c h e n

Çağının meşhur sipâhi beğlerinden olan Mantova Markisi Françesko Gonzaga II'nin 1495 tarihinde Taro Irmağı kenarında genç Fransız kralı Charles VIII.'ı yenmesi bütün İtalya'da büyük bir millî heyecan yarattı ve Fransızların İtalya'yı istilâlarına son verdi. Fransızların açık beyanları neticesinde çağdaşlarının edindikleri bilgi, Charles VIII'in üzerinde miras hakkı iddia ettiği Napoli Krallığı'nı almakla yetinmiyerek, Fransız bayrağı altında bir dünya hâkimiyeti kurmak arzusunda olduğu yolundaydı. Fransa kralı, Sicilya-Napoli Krallığı'nın fethinden sonra İtalya Muharebeleri'ne Türkler aleyhinde bir haçlı seferi ile devam etmek ve klâsik «Haçlı Seferleri» sırasında islâm ülkelerinde kurulmuş bulunan hıristiyan prensliklerine yeniden halef olmak arzusundaydı. Fakat sonunda Sultan Bâyezîd II'in rakibi, rehin olarak Papa Aleksander VI'nin elinde bulunmuş olan Sultan Cem'in, Fransa Kralı Charles VIII'in yanında ölmesinin, onun bu fantezi dolu plândan vazgeçmesine sebep olduğu resmen ilân olundu.

Hakikatte ise bu ölüm Fransızların geri çekilmelerinin tek sebebi değildi. İtalyan mukavemet hareketlerinin ilk belirtileri ve bilhassa 1495 yılında kurulan Mukaddes Liga, Fransızların harp mühimmatı ve erzak yollarının kesilmesi endişesiyle şimale çekilmelerine sebep oldu. Fransa kralının o sırada Novara kalesini zaptetmiş olan yeğeni Orlean Prensi'nin ordusu ile birleşmesine mâni olmak için, «Mukaddes Liga»'nın kumandanı Françesko Gonzaga II, Taro Irmağı kenarındaki Fornovo şehri civarında kendisine hücum etti. Fransızlar burada mutlak bir

Prof. Dr. H. J. Kissling'in, «*Sultan Bâyezîd's II. Beziehungen zu Markgraf Francesco II. von Gonzaga*», (Münchener Universitätschriften. Reihe der Philosophischen Fakultät, Bd. I. München 1965) ismindeki Almanca eserinden, kendisi tarafından İtalyancaya çevrilmiş bulunan bu etüd «*Francesco II Gonzaga ed il Sultano Bâyezîd II*» adı ile «*Archivio Storico Italiano*» mecmuasının I-1967 sayısında (s. 34-68) neşrolunmuştur. Mecmuanın ve Floransa'daki Leo S. Olshki-Editore basımevinin nâzîk müsaadesi ile Türkçeye de çevrilmesi imkânı hâsıl olduğundan makale yine bizzat profesör tarafından mecmuamız için dilimize tercüme edilmiştir.

hezimete uğratılmamışlarsa da Fornovo Savaşı yine de «Mukaddes Liga»'nın büyük bir zaferi telâkki olunduğundan, Françesko Gonzaga II günün kahramanı ilân olundu ve bu hâdise memlekette büyük şenliklerle kutlandı. Bu olaya ne derecede ehemmiyet verildiği, Mantovalı sipahi beği'nin şerefine, üzerinde kendisinin, İtalya'nın kurtarıcısı ve yeniden kurucusu olarak gösterildiği bir altın sikkenin basılmasıyla ve birçok şairlerin bu sebeple şiirler yazmalarıyla anlaşılır.

Bu şiirler, kalite bakımından alelâde şiirlerdir. Bununla beraber bunlar arasında Mantova'da oturan ve Bassano'lu hümanist bir şair olan Robilio Vitelliano'nun: «*Libellus de amicitia Francisci Gonzagae et Belzeti (sic) imperatoris Turcarum*» adlı şiir kitabı, vezin ve kafiyesinin güzel ve düzenli oluşundan değil de, sırf temasının hususiyeti dolayısıyla nazarı dikkati çekmektedir. Açıkça görüldüğü üzere hümanist şair dolgun bir mükâfat beklediğinden, konu olarak Mantova markisi Françesko Gonzaga II ile Osmanlı hükümdarı Sultan Bâyezîd II arasındaki dikkate şâyân dostluğu seçmiştir. Bu dostluk İtalya yarımadası'nın tümünde mâlûm olmakla beraber, yalnız birkaç çağdaş yazar tarafından hususî surette idealize edilmiştir. Robilio Vitelliano'nun mısraları arasında tarihî olayları bulmak mümkün değildir. Bu sebeple bunlar tarihî bakımdan birer vesika sayılamazlar. Hattâ şairin, ne terennüm ettiği dostluğun tafsilâtından ve ne de Türk - Mantova siyasi münasebetlerinin esasından ve maksadından lâyıki ile haberdar olmadığı dahi iddia olunabilir. Bu hakikat onun, şiirlerinde Sultan'ın adını, çağdaş İtalyan edebiyatında eşi görülmedik bir şekilde yanlış olarak yazmasından da bellidir. Hümanist şair, Marki ile Sultan'm şahsî meziyetlerini, lâtince bir muhavere içinde ögmekte ve eğer bu iki dost birbirlerini bizzat tanımış olsalardı ne gibi kahramanlıkların vukûbula-bileceği meselesini, cevabını vermeden, ortaya koymaktadır. Bu şiirlerin bazı mısraları da Napoli kralı Alfonso, Fransa kralı ve Mantova Markisi'nin güzel karısı Isabella d'Este'ye hitab etmektedir. Bunların Fransa Kral'm hedef tutanları, Charles VIII'a karşı mütecaviz bir mânâ taşırken, diğer taraftan Napoli kralı Alfonso tesellî edilmekte ve cesaretlendirilmektedir. Şiirin tarihi yoktur. Fakat muhtemelen Fornovo Meydan Muharebesi ile Napoli kralı Alfonso'nun ölümü arasında, yâni 6. VII. 1495 ile 19. XI.1495 tarihleri arasında yazılmış olmalıdır. Zira bu mısralardan Fornovo Savaşı'nın bu tarihten önce yapılmış olduğu mânâsı çıkarıldığı gibi, Napoli kralı Alfonso'nun da o tarihte henüz hayatta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu şiirde Fransa kralına hitab eden mısralardaki açık Fransız aleyhtarlığı, hümanist Robilio Vitelliano'nun şiirinin Fornovo Muharebesi vesilesi ile yazılmış eserlerden bir

tanesi olduğu zehabım da uyandırmaktadır. Bu sebeple bu makalenin çerçevesi içinde bu şiirle daha fazla meşgul olmayı lüzumsuz buluyoruz. Zira bu şiirin içinde daha önce de işaret ettiğimiz gibi Françesko Gonzaga II. çağındaki Türk - Mantova siyasî münasebetlerine ait fazla bir bilgi yoktur. Bununla beraber bu eser Mantova Markisi ile Bâyezîd II arasındaki dostluğun, çağdaş mahfillerde herkesçe mâlûm ve fakat tafsilâtı bilinmeyen bir sır olduğunu göstermektedir.

Şairler tarafından övülen bu dostluk nasıl meydana geldi ve bu iki hükümdarın aşağı yukarı yirmi yıl süren ve normal bir siyasî münasebet değil, âdeta dostâne bağlar diye vasıflandırılabilir olan münasebetlerinin sebepleri nelerdi? Peşinen söyliyelim ki bunlardan birinin sebebi realist bir siyasî düşünce mahsulü, diğèrininki ise sadece şahsî bir heveskârlıktı. Daha genç yaşında at yetiştirmeğe bayılan Françesko Gonzaga II, bilhassa 1484 yılındaki cülûsundan sonra, gerek İtalya'da, gerekse hariçte at satın alıp bunları yerli atlarla melezleştirerek ahırını mükemmelleştirmek yolunda çok gayret sarfediyordu. Mantova atları bütün Avrupa'da şöhet kazandığından dolayı Mantova Markisinin bu şahsî hevesi kısa bir zaman zarfında, onun sipâhî beği olarak hizmetinde bulduklarından aldığı paralarla birlikte, Gonzaga Sarayı'nın belli başlı iktisadî kaynaklarından biri olan bir ticaret halini almaya başladı.

Osmanlı sultanı ile temasa girmek fikri Marki'nin zihninde ne vakit ve niçin köklendi? Mantova arşivindeki bir vesikadan anlaşıldığı gibi daha 1488 senesinde Bernardino adlı bir tüccar Türkiye'de satın almış olduğu birkaç atı takdim için Marki'nin huzuruna çıkmıştı. Bu hâdisenin Türkler ile at ticaretine sebebiyet vermiş olması muhtemeldir. Lâkin bu plân ancak üç yıl sonra gerçekleştirilebildi. 1491 senesinde Françesko Gonzaga II'nın ilk ajanı Bernardino Massaglia - ki bunun sözü geçen tüccar Bernardino ile aynı şahıs olması muhtemel değildir - uzun ve olağanüstü zahmetli bir yolculuktan sonra at satın almak için Türkiye'ye geldi ve Padişah'a Mantova Markisi'nin dostluğunu arz ve temin için huzura çıktı. Türkler tarafından izaz ve ikram edilen ajan, vazifesini her iki tarafı memnun edecek bir şekilde ifa ederek, bu makalenin konusunu teşkil eden Türk - Mantova münasebetlerini açmış oldu.

Türk - Mantova münasebetleri eğer yalnız at ticareti ve karşılıklı bir hediye ve kompliman mübadelesi mahiyetinde kalsaydı, okadar şâyânî dikkat olmazdı. Halbuki Sultan için Mantova Markisi'nin dostluğu bilhassa ehemmiyetli idi. O, Françesko Gonzaga II'nın cülûsundan beri, kendisine çok endişe duyduğu bir meselede yardım edeceğini umuyordu. Adı geçen padişahın kardeşi Cem Sultan, iki başarısız hükümet darbe-

sinden sonra Rodos şövalyelerine iltica etmişti. Bunun sonunda muhalef batılı hükümdarlar arasındaki bâzı çirkin entrikaların kurbanı olarak Roma Papalarından, önce Inosan (Innocenz) VIII ve bilâhara Aleksander Borjiya VI'mn yanında göz hapsine alınmıştı. Bilhassa Anadolu'da kendisinden daha fazla taraftarı bulunan kardeşinden âdeta isterik bir şekilde korkan Bâyezîd II, Cem Sultan'ın enterne edilmesi için bu iki papaya bâzı yıllar, onların bütçelerinde âdeta muntazam bir îrat teşkil eden büyük meblağlar tediye ediyordu. Fakat Cem Sultan'ın göz hapsinde bulunması padişahın müsterih olmasına kâfi değildi. Zira rakîbinin kendi aleyhine serbest bırakılıp bırakılmamasının sadece bekçilerinin kararlarına bağlı bir keyfiyet olduğu kendisinin mâlûmu idi. İşte bundan dolayıdır ki Sultan, müteaddid defalar İtalyan ve Türk ajanları vasıtası ile şehzade aleyhine suikastlar tertip ettirerek bu kâbustan kurtulma teşebbüslerinde bulundu. Fakat bütün bu denemeler akamete uğradı.

Beyanatımızdan anlaşılacağı üzere Cem Sultan meselesi ile Türk-Mantova dostluğu arasında sıkı bir ilginin mevcudiyeti bugün artık şüphesizdir.

Mantova Markisi, Bernardino Massaglia'nın sefaretinin başarısından cesaret alarak 1492 sonbaharında İstanbul'a ikinci bir elçi daha göndermeğe karar verdi. Elçi olarak bu defa kurnaz bir diplomat ve aynı zamanda cesur bir silâhşör olan Aleksî Bekaguto (Alessio Beccaguto) ismindeki bir nedimini seçti. Bu zât Sultan'a Marki'nin zengin hediyelerini - zirhlar ve katırlar - sunmak ve «bâzı şeyleri ve hâdiseleri bildirmek» için İstanbul'a gönderilmişti. Çünkü Mantova Markisi bu haberleri kâğıda geçirmeğe cesaret edememişti. Mektupların başkaları tarafından ele geçirilmesi endişesi, zararsız at ticaretinin Sultan lehinde bir siyasî haberleşme şeklini almış olduğunu açıkça göstermektedir. Şüpheli ve yabancı düşmanı olarak tanınan Bâyezîd II'in tam bugünlerde İstanbul'daki Venedik balyozunu, Venedik'e şifreli mektuplar gönderdiği töhmeti ile memleketten çıkardığı halde, Mantova elçisini dostane bir şekilde kabul etmesi de bilhassa dikkate şayandır. Sultan yine bu sırada kendisi için stratejik bakımdan büyük bir ehemmiyet taşıyan Belgrad kalesi'ni almak üzere Macaristan'a karşı bir sefer hazırlamakta idi. Bu seferin her iki taraf için de kanlı geçmiş olan safhalarından sonra, Belgrad Türk'ler tarafından almamadıysa da, bu sefer Venedik Cumhuriyeti'ni talâşlandırdığı gibi, o sırada onun emrinde bir sipâhi beği olarak hizmet gören Mantova Markisi'ni de endişelendirdi.

Mantova Markisi'nin Osmanlılar nezdine gönderdiği ilk elçilerden olan Bernardino Massaglia ve Aleksi Bekaguto (Alessio Beccaguto) İstanbul'da Osmanlı Sarayı'nın ileri gelenlerinden bâzıları ile yakın münasebetler kurdular. Bunların en mühimleri Osmanlı Sarayı için perde arkasından çok mühim bir rol oynayan Kapıcıbaşı Koca Mustafa Paşa (Qapygybascy Qogia Mustafâ Pascia) ve sonraları Türk elçisi olarak Roma'ya ve Mantova'ya giden Kasım Çavuş (Qâsm Ciausc) idi. 25. VII. 1492 de ölen Papa İnosan-VIII'in (Innocenzo) yerine papalığa Aleksander Borjiya VI (Alessandro VI Borgia) seçilince, İstanbul'a bir papalık elçisi gönderdi. Bununla Sultana papalıktaki değişikliği bildirmek ve Cem Sultan için verilmekte olan yıllık âidatı hatırlatmak istiyordu. Buna karşı Kasım Çavuş İstanbul tarafından Roma'ya mukabil elçi olarak gönderildi. Kasım Çavuş, sözde Sultan'ın biraderi Cem Sultan'ın sıhhi durumunu gözleriyle görmek ve mahallinde tetkik etmek üzere gönderilmişti. Fakat hakikatte vazifesi Cem Sultan'ın muhafaza edilip edilmediğini tetkik etmek ve emin olmaktı. İşte tam bu sırada Kasım Çavuş'un Mantova'da beklenmesi ve oraya gitmesi, onun bu sırada Roma'ya giden elçi ile, adının Vatikan arşivlerinde korkunç derecede yanlış yazılmış olmasına rağmen, aynı elçi, yani aynı Kasım Çavuş olduğunda şüphe bırakmaz. Roma'daki vazifelerini ifâ ve ikmalden sonra Kasım Çavuş, Papa'nın bir memuru ile birlikte 17. VII. 1493 tarihinde muhteşem bir alayla Mantova'ya vardı. Orada da İkinci Françesko Gonzaga'nın yeni dostu Bâyezîd-II'in elçisini gerektiği şekilde karşılayabilmek için icabeden hazırlıklar yapılmıştı. Bu hazırlıkların teferruatını bize eski Mantova arşivistlerinden P. Ferrato, «*Il marchesato di Mantova e L'impero Ottomano alla fine del secolo XV*», yâni: «XV. Asrın sonunda Mantova Markiliği ve Osmanlı İmparatorluğu» isimli kitabında, arşivden çıkardığı vesikalarla bildirmektedir. O günlerde Mantova Markisi'nin zevcesi Isabella d'Este, babasının Ferrara'daki sarayında bulunmakta idi. Kendisinin Mantova'dan, nedimlerinden olan Casalmaggiore'li Frederik (Federico) tarafından muntazaman Mantova'da olup bitenden haberdar edilmesi, bize Isabella d'Este'nin Türk elçisinin resmikabûlü hususundaki hazırlıklara bizzat nezaret ettiğini göstermektedir. Isabella bilhassa Türk elçisinin ikamesine tahsis edilmiş olan San Giorgio şatosunun ve Marki sarayının tezyini hususunda büyük bir alâka göstermekte idi. Akıllı ve sanatkâr ruhlu bir kadın olan Isabella d'Este bu hazırlıkların sanat tarafı ile uğraşırken, beri taraftan Marki de bu resmikabulün siyasi ve teşrifat kısımları ile meşgul oluyordu. Marki Françesko Gonzaga II, Türk'lere olan sempatisini okadar ileri götürmüştü ki daha Türk heyeti görünürlerde yok iken, Türk dilindeki isimler, verbler ve bilhassa gramer

esaları hakkında bir fikir edinebilmek için Luka (Luca)'lı Silvestro adlı bir mütehasısı yanına getirtmişti. Bu zât hakkında fazla bir bilgimiz olmamakla beraber, Lukalı Silvestro'nun Marki ile Kasım Çavuş arasında tercümanlık yapmış olması pek muhtemeldir. Ne yazık ki yukarıda adı geçen Türk isim ve verblerini gösteren listeyi Mantova arşivinde bulmaklığımız mümkün olmadı.

Türk elçisine iyi bir tesir yapabilmek için hiçbir masraftan çekinilmedi. Hattâ onun hususî âdetleri ve sevdiği şeylerin hepsi önceden incelenerek yerine getirildi. O kakar ki Kasım Çavuş'un bahçede gezmeyi sevdiği duyulduğundan onun için sureti mahsûsada bir park düzenlendi. 17. VII. 1493 tarihinde Kasım Çavuş stradiyot ve yeniçerilerden mürekkep maiyetiyle halkın alkışları arasında Mantova şehrine girdi. Sarayda Françesko Gonzaga II ve Isabella d'Este'ye vekâlet eden kardeşi Urbino düşesi Elizabet (Elisabetta) birçok asilzâde kadınların başında olmak üzere Türk elçisini istikbal ettiler. Rum nedîmi Matteo Antimaco'nun Isabella d'Este'ye yazdığı iki mektupta, tam bir hafta süren bu resmî ziyaretin bütün tafsilâtını bulmaktayız. Bunlardan, programın büyük bir kısmının bilhassa çeşitli av eğlencelerine tahsis edildiğini öğreniyoruz. Buna mukabil Marki ile Türk elçisi arasında geçen konuşmalara dâir bu mektuplarda hiçbir haber verilmemektedir. Yalnız Matteo Antimaco, hanımına, Marki'nin bâzı imâlarına göre padişah'tan çok faydalı şeylerin beklenebileceğini bildiriyor. Ziyaretin sonunda Kasım Çavuş'a Sultan'a tevdi edilmesi için verdiği bir mektupta da Marki, padişaha dostluk duygularını arz ve teyid ve Türk elçisini de medhûsenâ ettikten sonra ayrıca Kasım Çavuş'un Sultan'a şifâhen sunacağı bâzı sözlerden de bahsediyor. Bunların Marki ile misafirin mahrem konuşmalarının esas noktalarını teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Bu vesile ile islâmî âdet ve kaidelere uymayan oldukça garip bir vakanın burada zikredilmesi mutlak surette gerekmektedir. Matteo Antimaco'nun mektuplarından birinde Sultan'ın Marki'ye gönderdiği hediyelerin bir listesi eklidir. Listede at, dîbâ elbise ve saireden ibaret olan bu hediyeler arasında biri Bâyezîd II'in kardeşi Cem Sultan'ı, diğeri de Roma'daki Memlûk sefirini gösteren iki portre de zikredilmektedir. Bugün nerede oldukları bilinmeyen bu iki tablo uzun zaman meşhur ressam Andrea Mantegna'nın elinde bulunmuştur. İslâmiyette insan resimleri şeriatça mekruh tutulduğundan ve bilhassa dindarlığı malûm olan Bâyezîd II'in daha cülûsunu müteakiben kendisini müteassıb bir resim aleyhdarı olarak göstermiş bulunmasından sonra, derin bir düşmanlık beslediği kardeşinin ve Memlûk sefirinin birer portresini hediye olarak Mantova Markisi'ne göndermesi mânîdar bir meseledir.

Cem Sultan 1489 yılında Roma'ya gelince sözü geçen Memlûk sefiri kendisine bağımsız bir hükümdarmışçasına biat etmiş olduğundan dolayı bu resim meselesinin acaipliği tamamen âşikârdır. Bu konudan daha sonra da bahsedeceğiz.

Türk - Macar savaşının devam etmesine ve Türk - Venedik münasebetlerinin zaman geçtikçe daha fazla gerginleşmesine rağmen Mantova Markisi 1493 senesinin sonuna doğru liyakatli Aleksî Bekaguto'yu (Alessio Beccaguto) elçi olarak tekrar Türkiye'ye gönderdi. Bâyezîd II Mantova elçisinin muvasalat ve vazifesini lâıyık ile ifa ettiğini teşekkürleri ile gösteren bir vesika ile Aleksî Bekaguto'yu komplimanlara boğarak yeni emirlerle geri yolladı. Bu emirlerin muhteviyatı meçhûlümüz olmakla beraber, şüphe yok ki konu at ticareti olsaydı, adı geçen belgedeki ketumluk lüzumsuz olacaktı. Esasen at ticaretinin çoktandır ikinci plâna atılmış olduğu, durumun inkişafından anlaşılacaktır. Papa'nın akraba kayırması, Borjiya ile sonradan Jül II (Giulio II) adı altında papalığa seçilen kardinal Cülyano (cardinale Giuliano della Rovere) arasındaki düşmanlık, Milano Dükü Lodovico Sforza'nın Fransızlar lehindeki siyaseti ve Fransa Kralı Charles VIII'in Napoli'deki Anju mirası hakkını iddiası bütün İtalya'da siyasi bir buhran husule getirmişti. Fransızların pek yakın bir istikbalde İtalya'yı istilâ edeceğini ve kardeşi Cem Sultan'ın bu kaçınılmaz kargaşalıklarda meş'um bir rol oynayacağını sezen Bâyezîd II, dostu Françesko Gonzaga II'nin yardımı ile rakibinin ortadan kaldırılması mevzuunda yeni teşebbüslerde bulundu. Şimalî İtalya devletleri arasındaki durumu dâima oldukça nâzik olan Marki pek nâhoş bir durumda bulunuyordu. Zira Fransız partisi, yani Charles VIII ve Lodovico Sforza taraftarları, Mantova Sipâhi beğini Venedik Cumhuriyetinden ayırmağa çalıştıklarından Venedikliler nezdinde ona karşı derin bir itimatsızlık uyandırmışlardı. Bu meselenin aydınlatılması için Françesko Gonzaga II Venedik'e gitmişti. Mantova'ya döndüğü sırada geçen yıl Türk elçisi olarak Mantova'ya gelmiş olan Kasım Çavuş'un tam o günlerde Venedik'e varmış olduğu haberini aldı ve o aralık Türkiye'den avdet etmiş bulunan Aleksî Bekaguto'yu Türk sefiri ile buluşup konuşması için acele Venedik'e gönderdi. Marki'nin karısı Isabella d'Este'ye yazdığı bir mektuptan, dostunun yalnız atlara değil, hristiyan mukaddes emânetlerine de bayıldığını bilen Bâyezîd II'in, kendisine kırk atla birlikte Hazret-i İsa'nın bir gömleğini de takdim ettiğini öğreniyoruz. Diğer taraftan Kasım Çavuş, Aleksî Bekaguto vasıtasıyla Marki'ye gönderdiği bir mektupta çok acele (ex tempore et ali' improvvisa) Venedik'e gelmeğe mecbur olduğunu yazıyordu. Her halde bu seyahatin sebebi pek mühim ve müstacel

bir iş olmalıydı. Çünkü at ve mukaddés emânetler (Reliquien) meselesinin böyle acele ve yorucu bir yolculuğa sebebiyet verdiği düşünülemez. Kasım Çavuş bu mektubunda aynı zamanda Marki'nin her talebinin Türkiye tarafından yerine getirilmeğe hazır bulunduğunu da bildiriyordu. Bundan başka Kasım Çavuş mektubunda Sultan'ın Kapıcıbaşı Mustafa Beğin, Ohri Sancakbeğliğine tâyin olunduğunu ve bu haberin Marki'yi herhalde çok fazla memnun edeceğini de yazmaktadır. Bu son haberin mahiyetinin çok düşündürücü olması gerekmektedir. Zira bu sözlerin Kasım Çavuş tarafmdau şöyle gelişi güzel yazılıverdiği düşünülemez. Diğer taraftan Marki neden Kapıcıbaşı Mustafa Beğin Ohri Sancakbeğliği'ne tayininden bu derece memnun olmalıydı? Bunun arkasında muhakkak surette gizli bir mesele bulunmalıydı. Zira Sultan'ın Kapıcıbaşı Mustafa Beğ'in sahneye çıkışını müteakip muhakkak dikkate şâyan bir hâdisе cereyan ediyordu. Bu Rum mühtedisi, Bâyezîd II tarafından işlendiği muhtemel olan babasının katli hâdisesinde de sırdaştı. Keza Sultan Cem'in durumunu kontrol etmek için Roma'ya da o gönderilmişti. Yine onun Şehzâde'ye karşı bir suikast tertip ettiği de rivayet olunmaktaydı. Ve 1499 Türk - Venedik savaşı patlayınca da Padişah kendisini Rumeli Beğlerbeğliği'ne, yani orduda kendisini tevkile tâyin etmişti. Mustafa Beğ'in Ohri Sancakbeğliği'ne tayininin Şehzâde Cem Sultan vakasındaki entrikalarla ilgili olduğu fikri, Rodos şövalyelerinin meşhur kumandanı Pietro d'Aubusson'un Papa Aleksander VI nezdindeki bir teşebbüsü ile de te'kid olunmaktadır. Tam Mustafa Beğ'in Ohri Sancakbeğliğine tâyin olunması sırasında Pietro d'Aubusson, Papa'ya Mustafa Beğ'in Draç bölgesinde bulunduğunu ve Osmanlı Şehzâdesi aleyhine bir suikasd hazırlamakta olduğunu haber verdi. Ve bu sebeple Cem Sultan'ın muhafazasının kuvvetlendirilmesi lâzım geldiğini tavsiye etti.

Mustafa Beğ'in Ohri Sancakbeğliğine tâyini, Pietro d'Aubusson'un Cem Sultan'ın muhafazasının kuvvetlendirilmesi hakkındaki tavsiyeleri ve Kasım Çavuş'un alelâcele İstanbul'dan Venedik'e seyahati ve Mustafa Beğ'in tâyini Marki'ye bildirmesinin aynı zamana tesadüf etmesi, Françesko Gonzaga II'nın da Cem Sultan aleyhinde bir suikasd teşebbüsüne katıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bütün bu teferruat, hâdiselerin umumî akışına çok uymaktadır. Kasım Çavuş tarafından Marki'ye sunulan Cem Sulfan'ın ve Memlûk sefirinin portreleri, muhtemel olarak onların eşkâlinin târifine yarayacak birer vesika olmalarındandı. Haritaya bir göz atılacak olursa, Kasım Çavuş ve Pietro d'Aubusson'un Mustafa Beğ'in hareket üssüne dâir (Draç - Ohri) verdikleri bilginin de yanlış olmadığı anlaşılır.

Cem Sultan aleyhindeki suikasd akamete uğradı. Bu sırada İtalya'nın durumu da vahimleşmişti. Zirâ Fransa Kralı Charles VIII'm istilâ hareketi hergün beklenmekte idi. Milano Dükası Lodovico Sforza ve genç Fransa Krah'nı Papa Aleksander VI aleyhine çevirmek için gizlice Fransa'ya gitmiş olan kardinal Giuliano della Rovere, İtalya Yarımadasındaki durumu önceden buna göre hazırlamışlardı. Borjiya'nın Charles VIII'ı plânlarından vazgeçirmek için yaptığı birkaç beyhûde teşebbüsten sonra İtalya acaib bir durumun sahnesi hâline geldi. Hıristiyan dünyasının başında bulunan Papa, himayesi altındaki Napoli - Sicilya Kralı Alfonso li ile birlikte Fransız tehlikesine karşı çâresiz bir durumda kaldığından, İslâm âleminin en kuvvetli şahsiyeti olan Bâyezîd II'yi Fransız Kralı'mn maksadından, yâni onun İslâm dünyasma karşı bir haçlı seferi tertip etmek üzere olduğundan haberdar etmekten çekinmedi. Venedik Cumhuriyeti ise hiç kimse ile arasını açmamak için Osmanlı İmparatorluğu, Fransa ve Papalık Hükümeti arasında mâhirâne manevralarla rotalar çizmekte idi. Françesko Gonzaga II da aynı zamanda bâzan iki mânâya da gelebilecek olan hareketlerinin sebebini izah için hile-i şer'iyeli bir müdâfaa yolu seçmişti. Meselâ, başkasının hizmetinde bir sipâhi beği olarak vazifesine aykırı bir iş yapınca, bunu sipâhi beği sıfatı ile değil, Mantova markisi olarak yaptığını söylüyor ve aksi vârid olunca da kendisinin müstakil bir marki değil, hizmette bir sipâhi beği olduğunu, mâzûr görülmesi icâbettğini iddia ediyordu. Françesko Gonzaga II'nın, çok önceleri Türkiye'ye giden bir elçi heyetine dahil olan, kimliği kat'i şekilde tesbit edilememiş bulunan Andrea isimli bir şahsı, at satın almak ve aynı zamanda şüphesiz siyâsî mâlûmat da toplamak için, Valona sancakbeği'ne göndermesinin, Venedik'in rızasıyla olup olmadığı âşikâr olarak bir türlü tesbit edilememiştir.

Valona sancakbeği, cevabında kendisini sâdece Valonalı Mustafa olarak adlandırıyor da, bunun Osmanlı donanmasının meşhur kaptanı Prevezeli Mustafa olması da mümkündür. Bu zât, Marki'ye 12 at göndermiş ve ondan Sultan'm Fransızlar aleyhinde savaşması için, harp levâzımı yardımında bulunmasını istemiştir. Aynı 1494 yılının Ekim ayında Marki, Aleksî Bekaguto'yu Valona'ya göndererek Sancakbeğinin arzularını yerine getirdi. Aleksî Bekaguto'nun refakatinde Mato adlı bir at terbiyecisi de bulunuyordu. Bu at terbiyecisi bir zaman Türkiye'de kaldı ve orada yaşadığı sefih hayat sebebiyle efendisine haylı zararı dokundu.

O esnada Papa Aleksander VI, Bâyezîd II'in müttelikliğini kazanmak için mâbeyincisi Cenevizli Corco Buççardo (Giorgio Bucciardo)'yu

İstanbul'a göndermişti. Elçinin Fransa Kralının kudretini mübalâğalı bir şekilde tavsif etmesinin tesiri altında kalan Bâyezîd II, paniğe tutularak Fransa kralının Cem Sultan'ı ele geçirmesini önlemek maksadı ile Coreo Buççardo ve Kasım Çavuş'u derhal Roma'ya gönderdi. Zirâ Şehzâde Cem bir Fransız haçlı seferinin vukuu takdirinde, hakikaten olağanüstü tehlikeli bir koz olarak kullanılabilirdi. Hâdiseler fâsılasız olarak birbirini tâkip etmekte idi. Corco Buççardo ve Kasım Çavuş, önce Roma'ya ve daha sonra da Mantova'ya gideceklerdir ki, bu şimdiye kadar tarihçilerin farkına varmadıkları bir hakikattir. İki yolcunun tuttıkları istikamet Adriyatik kıyısında bulunan Sinigaglia müstahkem şehri civarından geçmekte idi. Bu şehrin kumandanı yalnız Papa aleyhtarları partisi, yâni dolayısı ile Fransız tarafdarları partisinin müteassıp bir tarafdarı olmakla kalmayıp, aynı zamanda kardinal Giuliano della Rovere'nin de kardeşiydi. Kendisine gözdağı vermek için Ohri Sancakbeği Mustafa Beğ az bir zaman önce bir filotilla ile Sinigaglia'ya hücum ederek halkından seksen kadarını esir etmişti. Buna rağmen yılmamış olan Sinigaglia kumandanı 250 atlının başında ve Ankona civârında iki elçinin kervanına saldırarak onu vağma etti. Papa'nın elçisi tevkif olundu. Kasım Çavuş ise soyulmuş olmasına rağmen yakında bulunan bir kaleciğe çekilmeğe ve kendisini mâhirâne bir surette müdafaa ederek soyguncuları elleri boş oradan uzaklaşmak mecburiyetinde bırakmağa muvaffak oldu. Bu üstün Ankona'ya gizlice bir de mektup göndermeyi becerdiğinden, Ankonalı atlılardan mürekkep bir müfreze tarafından kurtarılıp Ankona'ya götürüldü. Kasım Çavuş'u esasen beklemekte olan Mantova Markisi, üç yıl önce ilk ajan olarak Türkiye'ye gitmiş olan Bernardino Massaglia'yı kendisine yardım etmesi için Ankona'ya gönderdi. Sinigaglia kumandanının Türk elçisini bu defa da açık denizde yakalamağa çalışmasına rağmen, Bernardino Massaglia misafirini bir gemi ile Venedik yolundan Mantova'ya ulaştırmağa muvaffak oldu ve böylece de üzerine almış olduğu bu müşkül vazifeyi başarı ile yerine getirdi. Bu vesile ile şimdiye kadar tamamen aydınlatılmış diye bilinen ve fakat bir takım karanlık noktaları bulunan bir meseleye de dönmeliyiz. Sinigaglia kumandanının, Kasım Çavuş'un elinden zorla aldığı yazılar arasında Bâyezîd II'in Papa'ya yazdığı bir mektubun da bulunduğu söylenmektedir. Bu mektuba göre Bâyezîd II, Papa'nın Cem Sultan'ı, Charles VIII'in eline düşmeden önce öldürmesi takdirinde muazzam bir meblâğ tediye edeceğini vâdetmektedir. 15. XI. 1494 tarihli bu mektup gûyâ Fransız istilâ kuvvetleri Firenze'ye varınca Charles VIII'a teslim edilmiş imiş. Mektubun asıl Floransa metninin şimdiye kadar bulunmamasına ve yalnız Lâtince tercümesinin mevcut olmasına istinaden

tarihçilerin çoğu bu mektubu Papa Aleksander Borjiya VI'yı tezlil etmek isteyen Fransız taraftarlarının bir sahtekârlığı olarak vasıflandırdılar. İftira Rönesans'ta da umûmî bir siyasi silâh olduğundan, bu nazariye haddizâtmda imkânsız değildir. Yalnız şunu da unutmamak lâzımdır ki, Bâyezid II ve Papa'nın Cem Sultan aleyhindeki komplosunda üçüncü şahıs olarak Mantova Markisi de tezlil edilmiş bulunuyordu. 1494 senesinin kasım sonuna doğru Charles VIII ile Borjiya arasında imzalanan barış şartlarına göre Cem Sultan savaşın müteakip safhalarında Fransız kralın'a refakat etmek üzere Sultan aleyhine serbest bırakılacaktı. Halbuki 1495 yılı şubat ayında Fransızlar Napoli'ye girince, talihsiz Osmanlı şehzâdesi ansızın ölüverdi. Kendisinin Borjiya tarafından zehirlendiği rivâyet olunuyordu. Katolik tarihçiler, bilhassa meşhur L. V. Pastor, bu rivâyetleri inkâr etmektedirler. Başkaları ise, bilhassa siyasi zehirlenmeler mütehassısı tarihçi L. Lewin, Cem Sultan'ın zehirlenerek öldüğüne inanmakta devam ediyorlar. Bizim kanaatımıza göre her iki tarafın iddiaları da zayıftır. L. V. Pastor'un nazariyesine göre, Cem Sultan sürdüğü sefih hayat yüzünden ölmüştür. Sefih bir hayatın öldürücü hastalıklar vücude getirebilmesi doğru ise de "sefih hayat," tâbiri tıpça kâfî değildir. Zirâ tarih bakımından mühim bir ölümün tedkikinde yalnız patolojik alâmetler vâzih bir belge olarak kabul olunabilir. Şehzâde eğer malaryadan ölmüş olsaydı, yanındakilerin bunun farkına varmış olmaları lâzımdı. Çünkü malarya daha Rönesans devrinde bile en âdî hastalıklardan mâduddu. Hattâ «Tertiana» ve «Quartana» adlı iki şekli (= üç günde bir ve dört günde bir tutan sıtma) bile herkesçe mâlûmdu. L. Lewin, bilhassa Cem Sultan'ın Napoli'ye yürürken şiddetli bir ishale tutulduğuna dair olan haberlere istinâd ediyor. Bildirildiğine göre ishaller Borjiya'nın hususî zehiri olan arsenikli «Cantarella» için tipiktir. Halbuki arsenik zehirlenmesi ishal husule getiren tek hastalık değildir. Kaldı ki, L. Lewin'in kanaatına iştirâk etmemiz, aynı zamanda «saatli» zehirlerin de mevcudiyetine inanmamızı gerektirmektedir. Bâzi zehir dozlarının, kurbanı tedricî tesemmümle öldürecek bir şekilde ölçülmesi ve ayarlanması mümkün olsa bile, ölümü önceden kararlaştırılan bir dakikaya isabet ettirmek mümkün değildir. Nasıl olursa olsun Cem Sultan'ın ölümü bugün henüz kat'î şekilde aydınlatılmış bir olay değildir. Hattâ Şehzâdenin eceli ile öldüğünü iddia eden kaynaklar bile mevcuttur. Bâzi tarihçiler Cem Sultan'ın vefatının Charles VIII'in haçlı seferinden vazgeçmesine sebebiyet verdiğini söylemektedirler. Halbuki bu ricatin hakikî sebeplerinin Fransız ordusunun ahlâkî sukutu ve başlangıçta bahsettiğimiz Mukaddes Liga'nın kuruluşu olması daha kuvvetle muhtemeldir.

Sinigaglia kumandanının davranışı, Mantova sarayında bir hiddet yaratmıştı. Bilhassa Kasım Çavuş, Sultan'ın gazabından korkarak memlekete dönmekten çekiniyordu. Diğer taraftan, Sinigaglia kumandanının Türk sefirinin şikâyet ve ithamlarını cevaplandırırken ve özür dilerken ileri sürdüğü mâzeretler açık bir küstahlığa yakındı. Meselâ, o, çalınan kıymetli eşya ve yazıların aslında Kasım Çavuş'un elinden değil, bizzat bunların muhatabı olan Papa'nın elinden alındığı yollu, akla hayale sığmaz şeyler söylemekte idi. Sinigaglia kumandanının mektubunda Mustafa Beğ tarafından tertib edilen filotilla hücumuna da imâ vardır. Ve hakikaten de onun Türk sefirini daha açık denizde iken yakalamağa çalıştığı nazarı itibâra alınırca, bu cevap sadece alay diye vasıflandırılabilir. Mantova Markisi uzun bir mektupla Padişah'a bütün olanı biteni anlatarak Kasım Çavuş'un suçsuzluğunu belirtmek istedi. Ve çalınan kıymetli eşyaların iadesi için elinden geleni yapacağını vâdetti (Tabii muvaffak olamadığını söylemeğe hâcet yoktur). Sultan'ın ilk hiddetinin yatışmış olduğu tahmin olununca Kasım Çavuş, Bernardino Massaglia'nın refakatinde 9. I. 1495 tarihinde Mantova'dan hareket ederek İstanbul'a döndü. Bernardino Massaglia, Ankona hâdisesini doğrudan doğruya tasvir iktidârında olduğundan dolayı her halde Kasım Çavuş lehine görgü ve müdafaa şahidliği yapacaktı. Fakat Sultan'n reaksiyonu pek lütufkârâne olmadı. Bernardino Massaglia, Dâvud isimli bir Türk ile birlikte derhal Mantova'ya geri döndü. Marki'ye yazılan bir mektupla Padişah, sitem dolu bir lisan ile, İtalya'daki olaylara dâir yeni haberler talep etmekte idi. Bernardino Massaglia, Mantova'ya geri dönerken Dubrovnik'te yeni bir Türk sefirine rastgeldi. Bu sefir Sultan adına, Şehzâde Cem'e dâir bütün hakikatlerin bildirilmesini rica ediyordu. Bütün bu tafsîlât, Bâyezîd II'in o günlerde kardeşinin ölümüne dâir sabırsızlıkla haberler beklemekte olduğunu ve Mantova Markisi'nin de Cem Sultan aleyhindeki komploda medhaldar bulunduğunu göstermektedir. Cem Sultan o günlerde Napoli'ye doğru yürüyen Charles VIII'in refakatinde bulunuyordu. Bâyezîd II ise bir Fransız haçlı seferine intizâren Arnavutluk'a ordular ve top müfrezeleri yığmıştı. Yine bu sırada Draç Piskoposu M. Alberi, Fransızlardan yardım umarak Arnavutluk'ta bir ihtilâl hareketi hazırlamıştı. Hücum işaretini vermek için Venedik'ten Arnavutluk'a gitmek üzere idi ki Cem Sultan'ın ölümü bütün durumu değiştiriverdi. Venedikliler Sultan'ın gözüne girebilmek için Piskokos'u tevkif edip plânını Sultan'a bildirdiler. Bu sâyededir ki Bâyezîd II tehlikeli olmak istidâdında bulunan bir Arnavut isyanını, daha başlangıç hâlinde iken bastırabildi. Tam bu âsâyişsizlik sırasında Aleksi Bekaguto'nun Arnavutluk'taki

Bar şehrinde bulunduğunu görüyoruz. Fakat orada sırf bir tesadüf eseri olarak mı bulunduğu meçhulümüzdür. Kendisinin Françesko Gonzaga II'ya yazdığı 18. II. 1495 tarihli bir mektubunda sâdece at ticaretinden bahsediliyorsa da, bâzı satırlardan Venediklilerin, yolculuğuna engel olmak istediklerini de öğreniyoruz. Aleksi Bekaguto'nun bu Arnavutluk seyahatinin Türk - Fransız - Arnavut kargaşalıklarına Mantova Markisi'nin de karışması yolunda tefsir edilip edilemeyeceği henüz halledilmemiş bir meseledir. Mâmâfih bu Aleksi Bekaguto'nun son Türkiye seyahatı oldu. Çünkü göreceğimiz gibi Türkler, bu tarihten itibaren Aleksi Bekaguto ve Bernardino Massaglia'nın yerine, Bosnalı (veya Sırp) Corco (Giorgio) adlı bir şahsın elçi olarak İstanbul'a gönderilmesini istemişlerdir. Sultan'ın sözü geçen Mantovalı iki elçi hakkında itimâdını kaybetmiş olması ve bütün Türk - Mantova münasebetlerinin çok nazik bir safhaya girdiği pek muhtemeldir. Hâdisâtın bu yolda inkişaf etmesinin sebebi, aslında başlangıçta adı geçen «Mukaddes Liga»'nın teşekkülü idi.

31. III. 1495 tarihinde İspanya'lı katolik Ferdinand - Isabel çifti, Papa Aleksander VI, Venedik, Roma Kralı - yâni sonraki İmparâtor Maksimilyan I - ve Milano Dükü Ludovico Sforza arasında akdedilen bu ittifak, pratik olarak Fransa kralı Charles VIII'm müfrit iddiaları aleyhine müteveccih idiyse de, mukavelenin metninde Bâyezîd II'in derhal farkına vardığı bir Türk aleyhtarlığı temâyülü de görünüyordu. Charles VIII Cenubî İtalya'dan çekildiği zaman Sultan, müteakib siyasî inkişaftan tamamen habersizdi. Vâkıâ Cem Sultan'ın ölümüne dâir olan haberler kendisini kısmen ferahlatmış ise de, kanaatmca kardeşinin o sırada tahnit edilmiş olarak Gaête (Gaeta) Kalesinde muhafaza edilmekte olan cesedi hıristiyanların elinde bulunduğu müddetçe yine de bir tehlike teşkil etmekte idi. Padişah, kardeşinin ölüsünü her ne pahasına olursa olsun ele geçirmek istediğinden dolayı ceset Mantova Markisinin de karıştığı iğrenç bir pazarlığın konusu oldu. Fransızların ricatine dâir haberler de kezâ Sultan'ı biraz ferahlatmıştı. Fakat «Mukaddes Liga»'nın daha sonraki davranışını henüz bilmiyordu. Liga'nın Fransızlarla uğraşmakta devam etmesi mümkün olduğu gibi, Türkler aleyhine dönmesi de pekâlâ mümkündü. Her iki cephe de savaşılabilesi ise muhtemel değildi. Durumun vuzuhsuzluğu Bâyezîd II'i Kasım Çavuş'un İstanbul'a dönmesinden beri kendisinden hiçbir haber alamadığı dostu Françesko Gonzaga II aleyhine kızdırmaktaydı. Kasım Çavuş'un yoldaşı Bernardino Massaglia ve Türk sefiri Dâvud'un verdikleri haberler Padişah'ı tatmine yetmiyordu. 1495 yılının haziranında Dâvud yeniden Mantova'ya gelip Marki'ye «Vesirio Agmat Bassà»

tarafından yazılmış bir mektup sundu. Bu mektup Türk - Mantova münasebetlerinin yeni bir safhasını açmaktadır.

« Vesirio Agmat Bassà »'ya gelince : Bu, Hersek prensi Kosaça'nın oğlu ve Venedik asilzâdelerinden Hersekoğlu Ahmed Paşa'dır. İhtidâ ve ezcümle beş defa sadrâzamlık ettiği mâlûmdur. Sözü geçen mektubu yazdığı sırada Kubbe Vezîri olan Hersekoğlu Ahmed Paşa, sitemli bir lisanla Marki'nin haber göndermekteki ihmâlinde şikâyet ediyor ve açıkça padişâhın hayranlığını muhafaza etmek istiyorsa gayret göstermesini Marki'ye tavsiye ediyor. Bundan başka da ileride Türkiye'ye elçi olarak yalnız Bosnalı Corco'nun gönderilmesinin arzu edildiğini kaydediyor. Bosnalı Corco'nun Türkler tarafından başka vesikalarda da « bilhassa şâyânî itimad bir şahıs » olarak vasıflandırılışı, artık Bernardino Massaglia ve Aleksî Bekaguto'nun tamamen gözden düşüklerinin delili olsa gerekir. Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın sözü geçen Bosnalı Corco'yu neden istediğinin anlaşılması da zor değildir. Ahmed Paşa kendisini « mahremlerinden biri » olarak vasıflandırıyor. Isplit'te doğmuş olan Corco'nun Kosaça ailesi ile bâzı münasebetlerde bulunmuş olması pek mümkündür. Aynı zamanda Türk - Mantova münasebetlerinde büyük bir rol sahibi bulunan İşkodra Sancakbeği Fîrûz Beğ'in akrabalarından olduğu da bilinmektedir. Mantova Arşivi'ndeki bâzı vesikalardan anlaşıldığı üzere Bosnalı Corco pek sevimli bir tip değildir, Tahminen 1488 yılından beri bir kardeşi ile birlikte Françesko Gonzaga II'nin ücretli kıtalarında askerlik eden bu mütehevvir kavgacı, ecnebî tüccarlarla düello ederek ve evinde zinâ ederken yakaladığı karısını öldürerek, mükerreren iskandallara sebebiyet vermişti. Elçi olarak Türkiye'ye gönderilmesini sâdece Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın müdahalesine borçludur. 1495 senesinin haziranında Françesko Gonzaga II, iki Venedikli'nin kontrolü altında bulunmak şartı ile « Mukaddes Liga »nın başkumandanlığına tâyin edildi. Bundan birkaç hafta sonra yukarıda adı geçen meşhur Fornovo Muharebesi'ni kazandı. Bu suretle de, bu başarısı sâyesinde, Fransız haçlı seferi korkusundan kat'i olarak kurtulmuş bulunan Sultan'ın yeniden teveccühünü kazanmağa muvaffak oldu. Kendisini ilk tebrik eden Kasım Çavuş'tu. Bu eski elçinin o esnâda Valona kaptanlığına tâyin edilmesi, onun Ankona vakasından dolayı Sultan'ın gözünden düşmediğini göstermektedir. 16. VIII. 1495 tarihini taşıyan bir mektupla Çavuş, Marki'nin başarısından dolayı memnuniyetini arz etmektedir, Esasen Marki'nin, Sultan'ın sarayında kazanmış olduğu şöhret Çavuş'un raporları dolayısıyla idi. Çavuş bu mektubunda aynı zamanda harp zâyiatından dolayı da başsağlığı dilemektedir. 10. IX. 1495 tarihli yeni bir mektupta da Çavuş, sözü

Sinigaglia kumandanının hücûmuna getirerek, Marki'den; alınanların iadesi için yeniden teşebbüsâtta bulunmasını rica etmektedir. 1. IV. 1496 tarihli üçüncü bir mektupta ise avuş, Marki'nin Türkiye'deki popülerliğinden bahsederek kendisine - muhakkak ki Pâdişâh'ın rızası ile - Türk süvâriyelerinin hizmetine girmesini teklif ediyor. Bu teklifin kabul edilmiş olması muhtemel değildir. Mâmâfih Kasım avuş'un bu üç mektubundan, Mantova ile İstanbul arasında kimlikleri bizce meçhul olan elçilerin teâti olundukları anlaşılmaktadır. Sultan'ın şahsî bir mektubu da bugün Mantova Arşivi'nde bulunmaktadır, Pâdişah burada Marki'nin başarısını bizzat tebrik ediyor - fakât satırlar arasında hep serzenişli bir ifâde sezilmektedir -, kendisine her zaman olduğu gibi bir at ve bir hil'at hediye ediyor ve aynı zamanda Marki'nin bu tutumunu devam ettirmesini yazıyor. Aynı mektuptan Bosnalı Corco'nun 1495 kasımında ilk defa olarak elçi sıtaşı ile İstanbul'a gitmiş olduğu da anlaşılmaktadır. Bosnalı Corco orada Fornovo başarısını ballandıra ballandıra anlatmış ve bilhassa Marki'nin zaferinin sebebini Gonzagaların harp nârası olarak Turco ! Turco ! (Türk ! Türk !) diye bağırmaalarına bağlamış olmalıdır.

1496 Yılında Bâyezîd II, Macar muhafız kıtalarının hâlâ bâzı kalelerde tutunduğu Bosna'da savaşır ve Karadeniz bölgesinde istilâcı Leh'leri püskürtürken, Mantova Markisi de cenub İtalya'da Fransız ordusunun kalıntılarını teslimle zorlamakla meşgûldü. İşte Türk-Mantova münasebetlerinin 1496 yılının sonlarına doğru yeniden canlanmasının sebebi her halde bu olmalıydı. Mantova Arşivi'nde bulunan bâzı vesikalardan 1496 senesinin sonunda üç şahsın İşkodra Sancakbeği Fîrûz Beğ'in huzuruna kabul edildiği anlaşılmaktadır : Papa'nın eski elçisi Corco Bukcardo'nun (Giorgio Buccardo) bir adaşı, Françesko Gonzaga II'nin nedimlerinden Alessiolu Bernardino ve bir at mütehasısı. Fakat bu Corco Bukcardo'nun, Ankona hücumunda bulunan aynı Corco Bukcardo olup olmadığı meçhûlümüzdür. Lâkin at mütehasısının yukarıda zikrettiğimiz at terbiyecisi ile aynı zât olması mümkündür. Türk - Mantova münasebetlerinde ilk defa sahneye çıkan Fîrûz Beğ, adı geçen şahısları o sırada hüküm süren ağır bir salgından dolayı Podgoria (Podgorizia) isimli bir yerde alkoydu ve seyahatlerine müsaade etmedi. Türk tarihçileri Fîrûz Beğ'i zikretmezlerse de bu zât Türk - Venedik hudut mıntkasında büyük bir rol sahibiydi. Kendisi Bosnalı Corco'nun akrabalarından idi ve Venedikli Marino Sanuto'nun rûznamesinde « hadım » diye zikredilişine bakılacak olursa, hâlis Türk olmamalıydı. Bu islâv mühtedisinin Sultan üzerinde büyük nüfuzu olduğu şüpheisizdir. Pâdişah kendisini Cattaro (Kotor) tuzlalarını ve körfezini

Venediklilerin elinden alması için İşkodra Sancakbeğliğine tâyin etmişti. Sancakbeği, Gonzaga'nın dostâne hislerinden şahsî gayeleri için istifade etmekten çekinmiyordu. Meselâ, 26. XII. 1496 tarihli bir mektupla Mantova Markisi'nden bir takım askerî teçhizatla birlikte bir çift av köpeğinin gönderilmesini rica etmektedir. Şeriat kaidelerine pek sıkı sıkıya bağlı olmıyan Sancakbeği, yaban domuzu avını ve Dubrovnikli şarapçılardan satın aldığı Malvasia şarabını çok sevmekte idi. Françesko Gonzaga II'da bu nüfuzlu makam sahibinin sempatisini kazanmak için elinden geleni yapıyordu. Bu davranışın ise Mantova Markisi'nin efen-disi olan Venedik'i hiddetlendirdiği pek tabiidir. Venedikliler, Fîrûz Beğ'in en tehlikeli düşmanlarından olduğunu ve Marki'nin Sancakbeği'ne tedârik ettiği teçhizatın bir gün Venedik aleyhine kullanılabileceğini pek âlâ biliyorlardı. Filhakika Venedik'liler çoktandır Françesko Gonzaga II'dan şüphelenmeğe başlamışlardı. Esasen Fornovo Savaşı'nı müteakip Fransız kıtalarının bir çoğuna kaçıp kurtulma imkânını vererek, Fransız kralı ile gizlice ortaklık ettiğine dâir de bir takım şâyialar vardı. Charles VIII'in Venedik nezdindeki elçisi Filip dö Komin' (Filippo di Commynes) in Marki'yi angaje etmek istediği de esasen mevstuktur. Bunların uluorta şâyialar olup olmadıkları meçhulümüz ise de, Venedik, 1497 senesinin haziranındaki davranışlarından dolayı Françesko Gonzaga II'yı açığa çıkardı. Françesko Gonzaga II'nın bu rivâyetlerin yanlış olduklarını isbat etmek için Venedik'e rehin olarak zevcesi Isabella d'Este'yi ve kızı Eleonora'yı teklif etmesine rağmen, Venedik'liler kendisine artık itimat etmediler. İşte bundan dolayıdır ki Marki, muvakkat olarak Maksimilyan I ve Milâno Dükü Lodovico Sforza'nın hizmetlerine girdi. Bütün bu hâdiseler Türk - Mantova münasebetlerini biraz nâzik bir safhaya soktu. Çünkü Türk hükûmeti'nin Mantova elçisi olarak tanıdığı tek şahıs, yanlış olarak, sâbık Venedik'li ücretli askerler başkumandanı olduğu sanılan Bosnalı Corco idi. İşte bu hatâ ileride bâzı nâhoş hâdiselere sebep olacaktır. 1497 Eylülünde Bosnalı Corco'yu Dubrovnik (= Ragusa) yoluyla gitmiş olduğu Türkiye'de buluyoruz. Kendisi İstanbul'da, at ticareti sebebi ile İstanbul'a gitmiş olan at terbiyecisi Mato'nun Mantova Markisi hesabına sefih bir hayat sürdürdüğünü ve frengiye yakalanmış bulunduğunu öğrendi. Bu hâdiselerin teferrüatı açık bir surette Bosnalı Corco'nun 16. X. 1497 tarihli bir mektubunda anlatılmaktadır. Bu mektuba göre at terbiyecisi, bütün paralarını kaybettikten mâdâ, hattâ kendisini bile rehin olarak ortaya koymuştur ve Bosnalı Corco, onun bütün borçlarını ödeyerek kendisini kurtarmak mecburiyetinde kalmıştır. Bâzı nâhoş vakalardan sonra ortaya çıkan yeni siyâsî gerginlikler, İstanbul'daki siyâsî havayı

zehirlemiş ve bu sebeple de Sultan'ın lütufları azalmıştı. Hattâ Bosnalı Corco, Sultanın huzuruna çıkabilmek için, yeni sadrâzam olan Hersekoğlu Ahmed Paşa ve o günlerde İstanbul'da bulunan Fîrûz Beğ ile olan şahsî münasebetlerinden istifadeye mecbur kalıyordu. 16. X. 1497 tarihli mektubunda Mantova elçisi, efendisinden İtalya'ya sağ ve sâlim dönebilmesi için Allah'a dua etmesini rica ediyordu. Türklerin eski yıllarda Mantova elçilerini büyük bir memnuniyetle ve açık kolla kabul ettikleri mâlûm olduğu için, bu defa bu mektupta işaret edilen (Allah'tan sağ ve sâlim yurda dönme temennîsi) çok dikkate değer bir noktadır. At terbiyecisi Mato'nun da Bosnalı Corco aleyhinde bâzı entrikalar çevirdiği, meçhul bir şahsın 16. XI. 1497 tarihinde sâbık Mantova elçisi Aleksî Bekkaguto'ya yazdığı bir mektuptan anlaşıl-maktadır. Bosnalı Corco, 1498 ilkbaharında, gergin duruma rağmen İstanbul'a gittiği zaman aleyhdarları kendisini açıkça vesika tahrif etmek ve Marki'nin hediyelerini aşırılmış olmakla itham ettiler. Sahte vesikalar sunduğunu ileri sürdüler. Haddizâtında pek ehemmiyetsiz olan Mato vak'ası, diplomatik bir mesele haline getirildi. Hattâ o kadar ki, Bosnalı Corco'nun, suçsuzluğunu isbat edebilmesi için Sadrâzam'm şahsî müdahalesi icâbettti. İki muhtelif haberci tarafından götürülen iki ayrı mektupta (20. III. 1498 - 5. XI. 1498) Hersekoğlu Ahmed Paşa, Françesko Gonzaga II nezdinde Mantova elçisinin itibar ve şerefini iadeye çalışmıştır. Sadrâzam bunlarda, Marki'nin muhtelif hediyelerinin alındığını ve Bosnalı Corco'nun sunduğu vesikaların hakikîliğini teyid ve onun şerefini garanti ediyordu. Mektubuna Marki'nin ayaktakımının tevâtürlerine kulak asmamasını ve Mato aleyhinde cezâî takibatta bulunulmasını da ilâve etmişti. Bunlara rağmen Mantova'da Bosnalı Corco'yu yeniden İstanbul'a göndermekten vazgeçildiği muhtemeldir. Zîra Sadrâzam tarafından Bosnalı Corco'ya yazılan bir mektupta «çok zamandan beri İstanbul'a gelmemesinden» şikâyet edilmektedir. Filhakika Corco'ya ait olan son vesika, onun Dubrovník'ten yazdığı 26. XI. 1498 tarihli bir mektuptur. Bu mektupta Françesko Gonzaga II'ya Türkiye'deki bâzı hâdiseleri bildirmekte ve bir ticârî işe temas etmektedir. Bu mektuptan Türk - Mantova münasebetleri hakkında pek bir şey anlamak mümkün değildir. Bosnalı Corco'nun bundan sonraki hayatı ise meçhûlümüzdür. Gonzaga'lularla olan müteakip mühaverelelerde adı geçmemektedir. Kendisine âit son haber, Marino Sanuto'nun jurnalmda bulunmaktadır. Bu habere göre Corco, 22. VII. 1499 tarihinde Pizaro şehrinde bulunuyordu. Ve yanlış olarak bir Türk elçisi diye tanınmakta idi. Fakat bilâhare kendisinin sâbık Mantovalı bir ücretli asker olduğu meydana çıktı. O zamandan sonra da kendisinden haber yoktur.

Bosnalı Corco'nun sefaretleri Türk - Mantova münasebetlerinin en yüksek noktasını teşkil etmektedir. Acaba bu vazifeyi devam ettirmekten neden menolundu? Bunu bilmiyoruz. Fakat Osmanlı Hükûmeti'ndeki bâzı değişikliklerin, Mantova Markisi ile Pâdişâh arasındaki münasebetlere de tesir etmiş olması mümkündür. Hersekoğlu Ahmed Paşa, ciddî hiçbir sebep yok iken birdenbire sadrâzamlıktan alınarak, yerine yaşlı İbrahim Paşa sadrâzam olarak getirilince ve aynı zamanda Sultan'm Kapıcıbaşı Mustafa Beğ Rumeli Beğlerbeğliği'ne tâyin olunca, Türkiye'nin Venedik lehinde tuttuğu yolun tedricen rotasını değiştirdiği görüldü. Pâdişâhın, Venediklilerin, nüfuz bölgelerini bütün Adalardenizi'ne teşmil etmek istemelerinden dolayı huzûru kaçmış bulunuyordu. Gerginlik, 1489 senesinde Kıbrıs'ın miras yoluyla Venediklilerin eline geçmesinden sonra daha da fazla gelişti. Aynı zamanda diğer taraftan Türk - Macar münasebetleri de günden güne gerginleşmekte idi. Dolayan bir rivâyete göre, Sultan, aslen Venedik asilzâdelelerinden olan Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın Venedik aleyhine vâkî bir savaşta ön hatta savaşmasını arzu etmediği için kendisini sadrâzamlıktan affetmiş ve bu mevki İbrahim Paşa'ya vermişti. İbrahim Paşa mühtedî olmayıp, hâlis Türk ailelerinden birinden gelmekte olduğundan, bu nazariye mümkün görülebilir. Her ne olursa olsun, sâbık sadrâzam Hersekoğlu Ahmed Paşa ile Bosnalı Corco arasındaki şahsî dostluk münasebetlerinin tesirinin devamı artık mümkün değildi.

Batı'da da durum tamamen değişmişti. Fransa kralı Cahrles VIII, 1498 yılı nisanında ânî olarak ölüverince, yerine amcası Louis XII unvanı ile tahta geçti. Yeni kralın başlıca siyâsî hedefi, Viskonti (Viscontea) hânedânından bir prensesin torunu sıfatı ile, Milano Dükalığı'nı verâset yoluyla eline geçirmektir. O vakit Lodovico Sforza'nın hizmetinde bulunan Françesko Gonzaga II, iki tarafın arasında ikiyüzlü bir siyâset takibine başladı. Louis XII, 1499 senesi yazında Milano Dükalığı'nı istilâ ediverince de Françesko hiç de tatminkâr olmayan bir bahane ile Lodovico Sforza'nın hizmetinden ayrıldı ve Louis XII'ye biat etti. Böyle bir davranış o çağ için tipik idi. Lodovico Sforza, Almanya'ya kaçarak orada dükalığı geri almak için bir fırsat kollamağa başladı.

1499 - 1503 yılları arasında süren Türk - Venedik Savaşı'nın resmen patmasından iki hafta önce Alessio'lu Bernardino, Fîrûz Beğ'i ziyaret maksadıyla ikinci defa olarak İşkodra Sancakbeğliği'ne vardı. Sancakbeğ'i, o sırada İşkodra'da değildi. Fakat Mantova Arşivi'nde bulunan bir mektubunda Françesko Gonzaga II'nin kendisine gönderdiği zengin hediyelere teşekkür ve elçisi Alessio'lu Bernardino vasıtası ile İtalya'ya

dair yeni haberler ulaştırmasını rica etmektedir. Gonzaga'ya «Çok aziz ve sevgili kardeşim» diye hitabetmektedir. Sancakbeği'nin o sırada İškodra'da bulunmamasının sebebi, Sultan'ın ilân ettiği umûmî seferberlik (nefr-i âm) dolayısıyla olmalıdır. Alessiyo'lu Bernardino'nun İškodra Sancakbeğliği'nde at satın almakla iktifa edip etmediği ve İstanbul'a kadar gidip gitmediği meçhûlümüzdür. Kendisinin tâ Halic'e kadar gittiğini tahmin etmek zordur. Zira bu sırada Türkiye'deki umûmî durum böyle bir teşebbüs için pek müsait değildi. Mâmâfih Marino Sanito, Gonzaga'nın nedimlerinden Yakobo Datri (Iacopo d'Atri) nin bir haberine istinaden Françesko Gonzaga II'nin Aleksî (Alexio) 'yi İstanbul'a göndermek niyetinde olduğunu bildirmektedir. İškodra Sancakbeği'nin bahsettiğimiz mektubundan, bu Alexio'nun Aleksî Bekkaguto (Alessio Beccaguto) değil, Alessio'lu Bernardino olduğu anlaşılmaktadır. Yani Marino Sanuto bir isim yanlışlığına düşmüştür. Mâhâza Mantova elçisinin tâ dönüşüne kadar nerelere uğradığını tâkib etmiştir. 1499 yılı içinde Gonzaga'lıların Türkiye'ye başka elçiler de gönderip göndermediklerini bilmiyoruz. Fakat bu sırada Türk'ler ile bâzı İtalyan devletleri arasında, Venedik aleyhindeki gizli entrikalara dair tahkiki pek mümkün olmıyan bâzı şâyialar dolaşmaktaydı. Sultan, Lepanto (İnebahtı) Şehrini almıştı. Osmanlı donanması San Marko Cumhuriyeti'ni ağır zayiata uğratmıştı. Venedik âdetâ ümitsiz bir duruma düşmüştü. Türk'lerin Venedik'in elinde bulunan Koron ve Modon'u alabilmeleri, yani Doğu Akdeniz'deki son Levantin üslerini ele geçirebilmeleri de artık bir gün meselesi idi. 1500 yılının ilk yarısında Lodovico Sforza, kısa bir zaman için de olsa, dükalığını geri almağa muvaffak olmuştu. Françesko Gonzaga II tekrar Lodovico Sforza ile Fransızlar arasında tereddüde düştü ve sonunda çok az bir zararla bu işten sıyrılmaya muvaffak oldu. Lodovico Sforza, Venedik aleyhine tekrar yeni entrikalar çevirmeğe başlamıştı. Yalnız Mantova Markisi'nin değil, onun kaynatası Ferrara Dükası'nın, Napoli Kralı'nın ve Roma'lıların Kralı'nın, yâni İmparator Maksimilyan I'ın da müttefikliğini kazandı. Fakat Venedik Cumhuriyeti, İškodra'da bulunan casusları vasıtasıyla bütün bu entrikalardan haberdar oldu. Bu casusların bildirdiğine göre, Doğu - Anadolu'daki Şîf hareketlerinden dolayı rahatı kaçmış bulunan Sultan, Venediklilerle barış yapmak arzusunda idi. Fakat sözü geçen hükümdarların elçileri Pâdişâh'ı Venedik ile harbe devama teşvik etmekte idiler. Onların raporlarına göre Venedik'in iç durumu ümitsizdi ve onu tamamen imha etme fırsatı gelmiş bulunuyordu. İşte tu sebepten dolayıdır ki Koron ve Modon şehirleri fethedilebilmiş ve Türk'lerin Mora'daki hâkimiyeti sağlamlaştırılmıştır. Venedik

aleyhdarı elçilerin mevcudiyetine gelince, bunlar yalnız birer söylenti değildir. Haddizâtında mevcut elçiliklerdir. Maksimilyan I'm Türk Sultanı'na Gorizia'lı Giovanni della Torre' (Hans von Thurn) u elçi olarak gönderdiği mevsuktur. Aynı adam bundan birkaç yıl sonra İmparatorluk elçisi olarak tekrar Pâdişah'a gönderilmiştir. Marino Sanuto'nun jurnalına serpiştirilmiş bâzı haberlere göre Mantova Markisi ve Napoli Kralı Frederik II de Türkiye'ye sefirler göndermişlerdir. Yine Marino Sanuto'nun bildirdiğine göre, Türkiye'deki Mantova elçisi, Françesko Gonzaga II'nin amcalarından biri olan Antonio Gonzaga idi. Halbuki Gonzagahların şeceresinde böyle bir zât bulunmadığından, bunun ancak çok uzak bir akraba veya gayrı meşrû bir Gonzaga olması muhtemeldir. Françesko II'nun o çağda oynadığı rolün tipik vasfı ikiyüzlü bir siyasettir. Mantova Markisi'nin Venedik aleyhine iştirâk ettiği entrikalar ve gizli anlaşmalar, şüphesiz Lodovico Sforza'nın hâkimiyeti ikinci defa ele almasının devamlı olacağı ümidine dayanmaktadır. Fakat bu ümit uzun sürmedi. İsviçreli ücretli askerleri Lodovico Sforza'ya ihanet ettiler. Fransızların eline esir düştü ve tahminen on yıl kadar sonra da hapisanede öldü. Lodovico Sforza'nın düşmesinin ise Venedik aleyhindeki komployu çok zayıflatmış olacağı kuvvetle muhtemeldir. Fransızların zafer kazanmasından sonra Mantova Markisi'nin davranışı Türklere karşı da ikiyüzlülüktür. Bir taraftan Pâdişah'a gizli siyâsî haberler gönderirken, aynı zamanda Venediklilere de Türkler aleyhindeki savaş için atlı askerler teklif ediyordu. Bir taraftan da «kardeşi», yâni gayrı meşrû bir Gonzagalı veya uzaktan akrabası olan Kristof Gonzaga' (Cristoforo da Gonzaga) yı Türklerle mütareke imkânını tedkik için İstanbul'a göndermişti. Françesko Gonzaga II'nin bu tutumunun daha iyi anlaşılabilmesi için onun Venedik ve Fransa gibi iki büyük devlet arasındaki durumunu göz önünde bulundurmak gerekir. Şimdi bu duruma başka bir tehlike daha eklenmişti. Papa Aleksander VI'in oğlu Sezar Borjiya (Cesare Borgia), kardinallikten feragat ettikten sonra kendisini siyâsete vermişti. Gayrı ahlâkî yollarla hareket alanını Mantova Markisi'nin arazisine doğru genişletmeğe başlaması ise Marki'nin huzurunu kaçırmakta idi. Kristof Gonzaga'nın elciliği sırasındaki sergüzeştleri meçhulümüzdür. Marino Sanuto, jurnalının muhtelif yerlerinde Kristof Gonzaga'yı tam o sırada elçi olarak Maksimilyan I'a gitmekte olan Mantova Markisi'nin kardeşlerinden Ciovanni Gonzaga (Giovanni da Gonzaga) ile karıştırmaktadır. Mâhâzâ yazdığı haberlerden Kristof Gonzaga'nın, bu sıradaki harp dolayısıyla vâki umumî heyecana rağmen, Türkiye'ye gitmek cesaretinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu elçilik başarılı olamamıştır.

Milanolu elçiler ise, efendileri o esnada dükalığı kat'i olarak kaybetmiş bulunduğundan, dönüşlerinde Venedikliler tarafından tevkif olundular.

Sultan'm Avrupalı dostlarının hayırhah tarafsızlığı sâyesinde imkân dahiline giren Koron ve Mordon'un fethi, Venediklilerde büyük bir şok tesiri yaptı. San Marko Cumhuriyeti'nin aleyhdarları için ise bu fetih büyük sevinç tezahürlerine sebep oldu. Milano'da da bu iki şehrin fethi büyük bir memnuluk uyandırdı. Venediklilere bildirildiğine göre Maksimilyan I ve Napoli kralı Frederik II, Türk'lerle gizlice anlaşmakta devam ediyorlardı. Muhtelif hükümdarların bu münasebetle Venedik'e yolladıkları teessüf mektupları riyakârlıktan başka bir şey sayılamaz. Ferrara'dan gelen hususî bir elçi, hâdisenin Ferrara'da şahsî bir zafer gibi kutlandığına dâir olan şâyiaları tekzip ettiyse de, bu tekzip umumiyetle şâyiadan daha müessir görünmektedir. Kezâ Napoli'den Venedik'e gelen bir elçi, tantanalı sözlerle «Türk Köpeğı» aleyhine söğerek, umumî bir «Haçlı Seferi» için Hıristiyan Dünyasına hazırlık tavsiye etti. Ve fakat aynı zamanda, efendisinin maalesef iştirâk edemeyeceğini de sözlerine ekledi. Kezâ Maksimilyan I da gizli entrika sırdaşlarının teessüf mektupları serisine Lâtince bir mektupla katıldı. Bu mektubunda Venedik Cumhuriyeti'ne «Allah'ın rahim olduğunu» yazıyordu. Diğer taraftan Mantova Markisi de, göndermiş olduğu gizli haberleri ile Türk Sultanı'na yardım etmiş olduğu hâlde, Venediklilere büyük kayıplarından dolayı teessüf ve teessürlerini arz ediyordu. San Marko Cumhuriyeti'nin bu teessüf ve tessür mektuplarını yalnız birer nezâket formalitesi olarak telâkki ettiği şüphesizdir. Mantova Arşivi bu 1500 yılı hâdiseleri hakkında ketum kalmaktadır. Muhtelif hıristiyan hükümdarlarının Türk'lerle, şimdiye kadar aydınlatılmamış entrikalara giriştikleri ve anlaşmalar düzenledikleri ve bunları yürüttükleri muhakkaktır. Venedik diplomasisi bu entrikaları, kısa süreli de olsa, Papalık, Macar, İspanyol ve Fransız donanmaları ile Türk'ler aleyhine yaptığı ittifaklarla önlemeğe kısmen muvâffak olmuştu. Bu sıralarda bütün bunlardan başka Maksimilyan I'm Türkiye'ye gizlice elçiler gönderdiğinden, bir Türk - Napoli ittifakından ve İmparator Maksimilyan I, Napoli Kralı, Venedik ve Pâdişah'ın, Fransızlar aleyhinde bir anlaşmaya bile vardıklarından bahsedilmekte idi. Bütün bu şâyialarm ülu-orta söylenmiş sözler olduğunu, fakat ne olursa olsun Hıristiyan Dünyası'nı huzursuz ettiğini söylemeğe hâcet yoktur. Diğer taraftan Bâyezîd II için de durum gün geçtikçe daha fazla nazikleşiyordu. İran'da Şah İsmâil şii bir imparatorluk kurmakta idi. Bu yeni imparatorluğun mezhebi tehlikeli surette Türkiye'ye de yayılmaya başlamıştı. Bu gelişme

artık ihtiyarlamakta olan Pâdişâh'ı fazla huzursuzlandırdığından dolayı, onu Venedik'e karşı daha mülâyim bir siyâset takibine zorlamakta idi. İşte bu sebepledir ki Hersekoğlu Ahmed Paşa, Türkiye'de mahpus bulunan Venedik Balyozu ile gizli konuşmalarda bulunarak, barış yollarını aramağa başlamıştı.

1501 yılı esnasında İstanbul - Mantova arasında hiçbir elçi teatisi olmadı. Ne Mantova Arşivi'nde bulunan vesikalarda ve ne de Marino Sanuto'nun jurnalında buna dâir bir haber yoktur. Fransa Kralı, hizmetinde bulunan Mantova Markisi'ni ikiyüzlü davranışından ve Türk'lerle olan dostluğundan dolayı sert bir şekilde isticvaba çekti. Françesko Gonzaga II, Fransa Kralının iyi cins atlar satın alabilmesi için Türk Sultanı ile ahabplık ettiğini ileri sürerek bu münasebetleri mâzur göstermek istiyordu. Diğer taraftan da San Marko Cumhuriyeti Kefalonya Adası'nı Türkler'den geri almca, Koron ve Modon'un fethinden sonra pek de ehemmiyetli olmayan bu başarıdan dolayı tantanalı bir mektupla Venedik'i tebrik etti. Böylece de ona karşı duyduğu sempatiyi teyid etmek istedi. Türk - Mantova münasebetlerinin ikinci plânda kalan bir sonucu da Gonzaga'nın, bir at terbiyecisinin alçakça intikamına mârûz kalmasıdır. Bu at terbiyecisi onun ahırındaki birçok atları zehirledikten sonra kaçmıştır. Bu suçlunun, İstanbul'da kötü bir şöhet yapmış olan Mato ile aynı şahıs olması hiç te imkânsız değildir. 1502 yılına gelince: Eğer Mantova Arşivi'nde İstanbul'dan yazılmış ve Katanzaro (Catanzaro) Dükü imzanını taşıyan iki mektup olmasaydı, bu yıldaki Türk - Mantova münasebetlerinden haberdar olamayacaktık. Adını zikretmeyen Katanzaro Dükü, La Rozella ve Vetteri kalelerinin eski sahibi idi. Bu zât Provans (Provenza) da ikamet ettiği sıralarda zevcesi de Mantova Sarayı'nın müdavimlerindendi. Bu iki mektuptan anlaşıldığı üzere Dük oğlu ile birlikte 1501 yılında Türk korsanı Kemal Reis tarafından esir edilip Türkiye'ye götürülmüştü. Türkler kendisi için 5000 duka altını kurtuluş akçası istediklerinden, bu zât mektuplarında Marki'den önce 500 ve bilâhara da 1000 duka altını tutarında borç talep etmekte idi. Marki galiba bu talihsiz Kotanzaro Dükü'nü ortada bırakmış olacak ki, Dük müteakip senede yazdığı üçüncü bir mektupta «ilk iki mektubunun cevaplandırılmadığından» şikâyet etmektedir. Aynı mektuptan o yıl iki Mantova elçisinin Osmanlı Sarayı'na kabul edildiği de anlaşılmaktadır. Dük, Marki'ye ricasını tekrarlıyarak talebedilen meblâğın birkaç tanidik zât vasıtasıyla gönderilmesini istemektedir. Marino Sanuto, 1502 yılı için Mantova elçilerinden bahsetmediği halde, Dubrovnik'ten gelen bir mektupta Mantova Markisi'nin yine at satın aldığı bildirilmektedir. 1503 yılı ise Marki'yi pek nâzik

bir duruma sokan ve başka sebeplerden dolayı da pek enteresan olan bir hâdiseye başladı. Françoisko Gonzaga'mn birkaç yıldan beri, yükselişini büyük bir huzursuzlukla müşahede ettiği Sezar Borjiya, Türkiye'ye Stefano adlı bir şahsı göndererek Osmanlı Sultanı ile temasa geçmeyi denedi. Bu hâdiseye Marino Sanuto'nun jurnalında zikredildiği halde, şimdiye kadar tarihçilerin gözünden kaçmıştır. Bu deneme akim kaldı. Çünkü Borjiya'nın ajanı, Edirne'de Venedikli Lunardo Bembo tarafından tanındı. Esrarengiz Stefano, kendisini hiyle ile Mantova elçisi olarak göstermek istedi. Dönüşünde Dubrovnik'te tevkif olundu: Âkibeti meçhulümüzdür. Ve Sezar Borjiya'nın bu ajan vasıtası ile neler istediğini aydınlatmak şimdilik mümkün değildir. Kezâ, ajanın kendisini Mantova elçisi olarak göstermek istemesinin sebebini de bilmemekteyiz. Şüphesiz ki Sezar Borjiya, Françoisko Gonzaga II ile Bayezîd II arasındaki dostluktan haberdardı. Sezar Borjiya'nın siyâsî ahlâksızlığı ise malûm olduğundan, Sultan'ı elçisinin hüviyeti ile aldatarak Türk - Mantova dostluğundan faydalanmak istediği hatıra gelebilir. Bu hiylenin ortaya çıkması takdirinde ise, herhalde düşmanlarının dikkatini Mantova Markisi üzerine çekerek, kendisini işin içinden sıyracaktı. Venedikli casuslar ise muhtemelen hakikî bir Mantova elçisini İstanbul'da beklemekte idiler. Zirâ Marino Sanuto'nun yazdığına göre bu yakalanan (non era il vero), yâni «hakikî olmayan» idi. Bunu gramer bakımından başka türlü mânâlandırmamız mümkün değildir. Marino Sanuto'nun jurnalında filhakika hakikî bir Mantova elçisi zikredilmemektedir. Fekat bahis konusu Katanzaro Dükü'nün üçüncü mektubundan ise Françoisko Gonzaga II'nin o yıl İstanbul'a iki elçi gönderdiği anlaşılmaktadır. Kurtuluş akçasının tedârikinin kolaylaştırılması için o esnada İstanbul'dan Dubrovnik mıntikasına naklolunan Dük, her iki Mantova elçisinin Osmanlı Sarayı'na kabul edildiğini, fakat kendisi lehinde müdahalede bulunmadıklarını söylemektedir. Mantova ajanları, Osmanlı Sarayı'nda huzûra kabul olundular ise konu şüphesiz siyâsî bir mevzu olmalı idi. Zirâ at ticareti umûmiyetle sarayda değil, hudut bölgesinde görüşülürdü. Adı geçen Mantovalıların, Françoisko Gonzaga II'nin Türk - Venedik mütârekesi'nin hazırlanması için Türkiye'ye göndermiş olduğu komisyona dahil bulunup bulunmadıkları şimdilik meçhulümüzdür. Mâmâfih Marino Sanuto'nun bu noktayı meskût geçmesi bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir. Bütün bunlardan başka bu sırada her iki taraf da, hem Türkiye ve hem İtalya, muhtelif siyâsî problemlerle meşguldüler. Hersekoğlu Ahmed Paşa ile İstanbul'daki Venedik balyozu arasında cereyan eden gizli müzakereler sonunda Türk - Venedik savaşı sona erdirilmiş ve Bâyezîd II kendisini, hiç olmazsa muvakkat olarak,

şii probleminin çözülmesine verebilmişti. Meselâ, imparatorluğunda bulunan şifler aleyhinde enerjik teşebbüslere geçti. Şii Mezhebi'ne mütemâyil olan Anadolu kabîlelerini Şah İsmâil'in nufûzundan uzaklaştırmak için onları Rumeli'ye ve bilhassa yeni fethedilen Koron ve Modon mıntıkasına sürgün etti.

İtalya'da 1503 yılı siyasî kargaşalıklarla dolu geçti. Mantova Markisi de bu keşmekeşten uzak kalamadı. Gırnata Barışı gereğince Sicilya - Napoli Krallığı aralarında paylaşmış olan Katolik Ferdinand ve Fransa Kralı Louis XII'nin ganimet yüzünden araları açılmıştı. Louis XII, Françesko Gonzaga II'yi yeniden ücretli kumandan olarak cenub İtalya'da İspanyol'lar aleyhine savaşmak için hizmetine aldı. Tahminen yine bu zamanlarda Borjiya Hânedânı da sukut etti. Aleksander Borjiya VI söylendiği gibi zehirlenerek değil, 18. VIII. 1503 tarihinde malaryadan öldü. Kezâ aynı hastalığa tutulan Sezar Borjiya da artık düşmanlarına karşı mukavemet iktidarında değildi. Bu hâdiselerin verdiği kargaşalıklardan dolayı ise Mantova Markisi, Türk'lerle münasebet konusuna kendisini daha yakından veremedi. Esasen nazik olan durumunun kendisine bu noktada daha fazla bir çekingenlik vermiş olması muhtemeldir. Mantova Arşivi'ndeki vesikalara aykırı olarak Marino Sanuto 1504 senesi için yeni bir Mantova elçisinin mevcudiyetinden bahsediyor Kotor (Cattaro) dan gelen bir rapora göre : (èpassato di Castelnuovo - nei pressi di Cattaro - uno messo dil signor marchese di Matoa con alguni presenti in do balle sopra uno cavallo et C cani da caza), yâni, «Kotor yakınlarında bulunan Kastelnovo'dan Mantova Markisi'nin bir elçisi, atının sırtında bulunan iki yüklü heybe ve yüz av köpeği ile geçmiştir». Rivâyete göre elçi Fransızdı. Bu elçinin vazifesinin ne olduğu meçhulümüzdür. Fakat Mantova elçisinin Pâdişah'a değil de Sancakbeği'ne, Fîrûz Beğ'e, gitmiş olması muhtemeldir. Bu sâde yolcuyu resmî bir elçi olarak ele almak hakikaten mümkün değildir. Üstelik dînî titizliği yalnız kendi imparatorluğu sınırları içinde değil, bütün Avrupa'da mâlûm olan Sultan'a av köpekleri, yâni şeriatça murdar olan bir sürü hayvan hediye etmek Osmanlı teşrifâtma tamamen aykırı görünmektedir. Diğer taraftan da Fîrûz Beğ'in av meraklısı olduğunu ve dostu Mantova Markisi'nden mükerreren av köpekleri talebettiğini biliyoruz. Bu nazariye lehinde diğer bâzı delillerimiz de mevcuttur. 1504 yılının martında Hersekoğlu Ahmed Paşa meçhul sebeplerden dolayı sadrâzamlıktan ferâgat etmişti. Yâni Mantova Markisi Osmanlı Sarayı'nda büyük nufûzu olan bir dostunu kaybetmişti. Fîrûz Beğ'in Osmanlı İmparatorluğu'nun en üstün makamlarına yükselmeyi arzu ettiği ve bunun için uğraştığı, bu zâtın

attığı ilk siyasî adımlardan beri mâlûmdu. Ve bu sıralarda da kendisine sadrâzam namzedi gözüyle bakılmakta idi. İşte bundan dolayıdır ki Mantova Markisi, İškodra Sancakbeği'nin lütufkârlığını muhafaza ve devam ettirmek için elinden geleni yapıyordu. 1504 - 1508 yılları arası için Türk-Mantova münasebetlerine dair bir vesikaya tesadüf edemedik. Hattâ her şeyi bilen Venedik gizli servisi dahi bu konu hakkında bir şeylere vâkıf görünmemektedir. Bu sıralarda Bâyezîd II, hem Anadolu'daki şîh hareketleri ve hem de kendi ailesindeki âsî ruhlarla uğraşırken dostu Françesko Gonzaga II'da muhtelif efendilere hizmet etmekte idi. Evvelâ Floransa'nın hizmetine girdi. Bundan sonra 1503 yılında, yalnız birkaç haftalığına Papa Pio III'dan sonra Papalığa seçilmiş bulunan Papa Jül II (Giulio) kendisini âsî Bologna şehrini tenkil için hizmetine aldı. Daha sonra da Fransa kralı Louis Xil, 1507 yılında Cenevizlileri ezmek için kendisini kullandı. İşte tam bu sırada meşhur Kambre Ligası (Liga di Cambrai) teşekkül etmiş bulundu. Yâni 1508 yılında hezimete uğramış bulunan Maksimilyan I, Papa Jül II, Eransa Kralı Louis XII ve Aragonya - Napoli Kralı hep beraber San Marko Cumhuriyeti'ni tamamen yok etmek yolunda ittifâk etmişlerdi. Bu ittifâkın sebebi olarak da riyakârca, Venedik'in siyâsî doymazlığı gösteriliyordu. Mantova Markisi de Kambre İttifâkı'nın çemberine dahildi. Muhasamat başlamadan önce Françesko Gonzaga II Türklerin iç durumuna dâir malûmat almak üzere Sakız adasında bulunan bir ajanla temasa geçti. Bu ajan gönderdiği her iki mektubunu da «Figlio del padre ma non della madre», yâni : «Annesinin değil, babasının oğlu» takma adıyla imzalamaktadır. Bu esrarengiz ajanın kimliği meçhul ise de Françesko Gonzaga II'nin nedimlerinden olmadığı muhakkaktır, «Annesinin değil, babasının oğlu», Türk iç durumuna dâir haberler vermekle kalmayıp sâbık Mantova elçilerini de korkunç şekilde kötölemektedir. Bilhassa Bernardino Massaglia, «o Arnavut» (Bosnalı Corco'nun kasedildiği muhtemeldir), at terbiyecisi Mato ve Türk elçisi Kasım Çavuş hep entrikacı, dolandırıcı ve çapkın diye vasıflandırılmaktadırlar. «Annesinin değil, babasının oğlu» aynı zamanda, İtalya'ya döndükten sonra Mantova Markisine yeni haberler vereceğini ve Markinin gizli dostlarının tavsiyelerini tutmasını da yazmaktadır. Bu mektuplarda lekelenmeyen tek şahıs Aleksî Bekkaguto olduğuna göre, kendisinin bu entrikada parmağı olduğunu sanmak pek hatalı olmasa gerektir. Üstelik Bosnalı Corco'nun elçiliği sırasında kendisi hakkında bir iftira mektubu gönderilmişti. Bu sebeple mektubun da, Aleksî Bekkaguto'nun da melhaldar bulunduğu bir komplo tarafından yazılmış olması akla gelebilir. Fakat bu meseleye ait başka bir vesika olmadığından fazla tafsilât vermemiz

mümkün değildir. Kambre ittifak kuvvetleri Venedik aleyhine savaş-
 tıkları sırada Mantova Markisi, Venedikli ücretli askerler kumandanı
 Luzio Malvezzi tarafından esir alınıp, ayaktakımın söğüşleri ve
 hakaretleri arasında Venedik'e getirilerek tam bir yıl burada San Marko
 Cumhuriyeti'nin devlet hapisanesinde kaldı. Bu mevküflük sırasında
 Venediklilerin Marki'yi «İniltir Köprüsü» nün bir misafiri olarak değil
 de, çok daha hafif şartlar altında yaşatmaları, onun siyasî bir rehine
 olarak alıkonulduğunun bir delili olsa gerektir. Venedik'in Kambre
 İttifakı tehlikesinden nasıl kurtulduğunu burada anlatmağa lüzum yoktur.
 Mâmâfih İtalyan tarihçisi Guicciardini tarafından yayınlanmış olan ve
 bugüne kadar bütün tarihçiler tarafından tekrarlanan bir rivâyetin
 yanlışlığını isbat iktidarındayız. Mantova Markisi'nin mevküfiyeti sıra-
 sında zevcesi Isabella d'Este daha çocuk yaşta bulunan oğlunu şeklen
 Mantova Markiliği'ne getirmişti ve dolayısı ile saltanat naipliği yaparak
 kendisi hükümet sürüyordu. Bu enerjik kadın bir taraftan da savaşta
 medhaldar olan bütün devletlerle mâhirane müzakerelerde bulunarak
 zevcinin hapisten kurtarılması için teşebbüse geçmişti. Diğer taraftan
 Guicciardini, Venedik'i aforoz etmiş olan Papa'nın ve Pâdişah'ın da
 Françesko Gonzoga II'nin tahliye edilmesi için Venedik üzerinde ağır
 baskı yaptıklarını da söylemektedir. Bu tarihçiye göre Bâyezîd II
 Venedik elçisine, Mantova Markisi tahliye edilmediği takdirde kendi-
 sinin San Marko Cumhuriyeti'ne karşı yürüttüğü dostluğu kesip arazi-
 sini istilâ edeceğini söylemiştir. Mantova tarihinin müellifi L. C. Volta
 bu rivâyeti bir ânekdot olarak vasıflandırmaktadır. Isabella d'Este'nin
 1509 yılında Pâdişah'ın, Venedik'te mahpus olan zevci lehinde müda-
 hale etmesi için Osmanlı Sarayı'na müracaat ettiği muhakkaktır. Fakat
 bu teşebbüs başarısız olmuştur. Mantova Arşivi'nde bulunan iki mektup-
 tuptan Mantova elçisinin ve nedim Lukano degli Spagnuoli'nin muvaffak
 olmadıkları anlaşılmaktadır. Elçinin Isabella d'Este'ye sunabildiği tek
 vesika Prokupy adlı bir köyde bir Türk memuru tarafından yazılan
 bir mektuptu. Bu mektup sadece bâzı teessüf cümlelerini ve Türk iç
 durumu dolayısı ile Pâdişahla temasın imkânsızlığına dâir haberleri
 ihtiva etmektedir. Marino Sanuto'nun bildirdiğine göre ise Isabella
 d'Este'nin 1510 yılı martında aynı mesele için o esnada Bosna-Saray'a
 naklolunmuş bulunan Fîrûz Beğ'e de müracaat etmesi, Lukano degli
 Spagnuoli'nin vezifesini yerine getiremediğini göstermektedir. Eğer Isa-
 bella d'Este'nin nedimi muvaffak olsaydı, bu yeni teşebbüslere lüzum hâsıl
 olmayacaktı. Hakikatte ise bu sırada Bâyezîd II artık imparatorluğunun
 iç durumu ile dahi başa çıkacak iktidarda bulunmuyordu. Mevkuf dostu
 lehinde teşebbüsâtta bulunmak niyetinde olsaydı bile buna esasen

tâkatı kalmamıştı. Anadolu'yu saran şifî harekâtı, oğullarının isyanları, yeniçerilerin aleyhdarlığı ve diğler bâzı felâketler saltanatının son yıllarını zehirliyor ve kendisini çözemediğı problemlerle yüzyüze bırakıyordu. Mantova Markisi lehinde silâhla müdahale edebilmek şöyle dursun, kendisine diplomatik alanda bile dayanmak artık mümkün değildi. İşte bütün bunlar nazarı itibara alınırca, Guicciardini'nin nazariyesinin ihtimâli olmadığı anlaşılır. Françesko Gonzaga II hürriyetini olsa olsa Fransa Kralı Louis XII'nin davranışından dolayı Kambre İttifakından çekilmiş olan Papa Jül II'e, Isabella d'Este'nin mahirâne diplomasisine ve Kambre İttifakı'nın yıkılışına borçlu olabilir. Mantova Markisi 14. VII. 1510 tarihinde tahliye edildikten sonra tab'asının alkışları arasında yurduna döndü. Böylece Türk - Mantova dostluğu da hiçe münkalip oldu. Bu dostluğun bu tarzda sona ermesinin sebebi o çağın umumî politika durumuna dayanabileceğı gibi, bu sebep Françesko Gonzaga II'nin kendisini yardımsız bırakılmış hissetmesinden de ileri gelebilir. Bâyezîd II bundan sonra daha iki yıl saltanat sürdürdü. Kendi oğlu ve halefi Selim I tarafından devrilip zehirlendikten sonra 1512 yılında Osmanlı tarihi sahnelerinden çekildi. Françesko Gonzaga II kendisinden sonra yedi yıl daha yaşadı. Onun da ölümü ile yirmi yıl süren ve birçok şairlere konu teşkil eden bu acaib dostluk artık tarihin malı olmuş bulunuyordu.